

ARISTOTLE
UNIVERSITY OF
THESSALONIKI

“Policies for Enhancing Access to Health Services in Deprived Areas: The Healthy Municipality”

co-funded by INTERREG V-A Cooperation Programme Greece - Bulgaria 2014 – 2020

Deliverable 3.2.2

ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΑΓΚΟΣ

Καθηγητής του δικαίου της ΕΕ, Νομική Σχολή, Α.Π.Θ.

Μέλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, Συμβούλιο της Ευρώπης

Νομική γνωμάτευση

Θέμα :

Ο σεβασμός των ισχυόντων νομικών κανόνων της επεξεργασίας ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (αφορούν στην υγεία), από το ερωτηματολόγιο που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος “TheHealthyMunicipality”

1. Το ερωτηματολόγιο που εκπονήθηκε για τις ανάγκες του ερευνητικού προγράμματος “TheHealthyMunicipality”, αποσκοπεί να συλλέξει πληροφορίες από τους ανθρώπους που θα το απαντήσουν, οι οποίες αφορούν στην κατάσταση της υγείας τους. Το ισχύον δίκαιο στον τομέα της συλλογής από έναν τρίτο πρόσωπο (εδώ, το ερευνητικό πρόγραμμα) τέτοιων πληροφοριών με την μέθοδο ερωτηματολογίου, είναι ο Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27^{ης} Απριλίου 2016για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (στο εξής : Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, ή ΓΚΠΔ). Ο ΓΚΠΔ είναι δημοσιευμένος στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αριθ. L 119/1 της 4^{ης} Μαΐου 2016.
2. Το πρώτο και κύριο ερώτημα στο οποίο καλείται να απαντήσει η παρούσα γνωμάτευση είναι εάν η πράξη αυτή του ερευνητικού προγράμματος (ή των ατόμων που το φέρουν σε πέρας), δηλαδή η συλλογή πληροφοριών για την κατάσταση της υγείας ανθρώπων με τη μορφή του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου, εμπίπτει ή όχι στο πεδίο εφαρμογής του ΓΚΠΔ. Εάν η απάντηση στο ερώτημα είναι καταφατική, τότε το δεύτερο ερώτημα που τίθεται είναι σε ποια κύρια και πρωταρχική υποχρέωση υπόκειται το ερευνητικό πρόγραμμα (ή τα άτομα που το φέρουν σε πέρας), σύμφωνα με τον ΓΚΠΔ, όσον αφορά την προστασία των προσωπικών δεδομένων των ατόμων που θα έχουν απαντήσει στο ερωτηματολόγιο.
3. Επισημαίνουμε, εκ προοιμίου, ότι ο Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2016/679 είναι, επί του ελληνικού εδάφους, όπως και επί του εδάφους των υπόλοιπων 27 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ισχύον δίκαιο στον τομέα της προστασίας των ατόμων έναντι της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων τους. Ως ισχύον δίκαιο, ο ΓΚΠΔυπερισχύει οποιασδήποτε εθνικής πράξης η οποία είναι αντίθετη μ’ αυτόν. Σύμφωνα με το άρθρο 288, 2^ο εδάφιο της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο κανονισμός έχει γενική ισχύ, είναι δεσμευτικός ως προς όλα τα μέρη του και ισχύει άμεσα σε κάθε κράτος μέλος.Η άμεση ισχύς ενός κανονισμού σημαίνει ότι οποιοδήποτε πρόσωπο που έχει συμφέρον για την εφαρμογή των διατάξεων του κανονισμού μπορεί να τις επικαλείται ενώπιον εθνικού

δικαστηρίου, με σκοπό ο εθνικός δικαστής, την εθνική πράξη που θα κρίνει ότι είναι αντίθετη με τις διατάξεις του κανονισμού, είτε να την ακυρώσει είτε να την αφήσει ανεφάρμοστη. Στην κάθε μια από τις δυο περιπτώσεις ή εναλλακτικά σε σχέση μ' αυτές, ο εθνικός δικαστής έχει την εξουσία να επιβάλλει πρόστιμα ή άλλες κυρώσεις στον υπεύθυνο για την παραβίαση του κανονισμού. Η τελευταία αυτή εξουσία του εθνικού δικαστή πρέπει να προβλέπεται από τον ίδιο τον κανονισμό. Τέτοια είναι η περίπτωση του ΓΚΠΔ, ο οποίος περιέχει αναλυτικές διατάξεις για τις ποικίλες και αυστηρές κυρώσεις που μπορούν να επιβάλλονται σε όσους, με την επεξεργασία που κάνουν των προσωπικών δεδομένων του υποκειμένου αυτών των δεδομένων, κρίνεται ότι παραβίασαν τον ΓΚΠΔ.

4. Δυο είναι οι κύριες προϋποθέσεις ώστε μια δραστηριότητα ή πράξη συλλογής πληροφοριών που σχετίζονται με την ατομική κατάσταση των προσώπων να εμπίπτει στο *rationemateriae* πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 2016/679. Πρώτον, οι πληροφορίες να αποτελούν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Δεύτερον, η συλλογή πρέπει να συνιστά επεξεργασία των πληροφοριών αυτών. Σε ό,τι αφορά την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων, σύμφωνα με το άρθρο 4, εδάφιο 2) του ΓΚΠΔ αυτή περιλαμβάνει πράξεις ή σειρά πράξεων με πρώτη και κυριότερη τη συλλογή και, μετά, την καταχώριση, την οργάνωση, τη διάρθρωση, την αποθήκευση, την προσαρμογή ή τη μεταβολή, την ανάκτηση, την αναζήτηση πληροφοριών, τη χρήση, την κοινολόγηση με διαβίβαση, τη διάδοση ή κάθε άλλη μορφή διάθεσης, τη συσχέτιση ή το συνδυασμό, τον περιορισμό, τη διαγραφή ή την καταστροφή. Σε ό,τι αφορά τον ορισμό του τι είναι «δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα», το άρθρο 4, εδάφιο 1) του ΓΚΠΔ ότι είναι κάθε πληροφορία που αφορά ταυτοποιημένο ή ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο («υποκείμενο των δεδομένων»). Το ταυτοποιήσιμο φυσικό πρόσωπο είναι εκείνο του οποίου η ταυτότητα μπορεί να εξακριβωθεί, άμεσα ή έμμεσα, ιδίως μέσω αναφοράς σε αναγνωριστικό στοιχείο ταυτότητας, όπως όνομα, σε αριθμό ταυτότητας, σε δεδομένα θέσης, σε επιγραμμικό αναγνωριστικό ταυτότητας ή σε έναν ή περισσότερους παράγοντες που προσιδιάζουν στη σωματική, φυσιολογική, γενετική, ψυχολογική, οικονομική, πολιτιστική ή κοινωνική ταυτότητα του εν λόγω φυσικού προσώπου.
5. Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι οι υπεύθυνοι του ερευνητικού προγράμματος συνέταξαν το ερωτηματολόγιο με σκοπό τη συλλογή πληροφοριών για την κατάσταση της υγείας των προσώπων που θα το απαντήσουν, ούτως ώστε, στη συνέχεια, να προχωρήσουν σε άλλες πράξεις επεξεργασίας αυτών των πληροφοριών όπως, π.χ., στην καταχώριση και την αποθήκευση των στοιχείων, την οργάνωσή τους, τη διάρθρωση, τη διάδοση ή την κάθε άλλη μορφή διάθεσης, κλπ. Λαμβάνοντας επομένως υπόψη και τον ορισμό της επεξεργασίας των δεδομένων που δίνεται από το άρθρο 4, εδάφιο 2) του ΓΚΠΔ που προαναφέρθηκε, τόσο η σύνταξη του ερωτηματολογίου όσο και η χρήση των πληροφοριών που θα συλλεχθούν και θα αξιοποιηθούν διέπονται από τις ουσιαστικές διατάξεις του Κανονισμού για τις αρχές που διέπουν την επεξεργασία (άρθρα 5 έως 11), για τα δικαιώματα των υποκειμένων των πληροφοριών που δόθηκαν (άρθρα

12 έως 23) και τις υποχρεώσεις του υπεύθυνου της επεξεργασίας και του εκτελούντος την επεξεργασία (άρθρα 24 έως 43). Περαιτέρω, η σύνταξη του ερωτηματολογίου και η μελλοντική χρήση του εμπίπτουν στον Κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 2016/679 σύμφωνα και με το άρθρο 9 του εν λόγω Κανονισμού. Το άρθρο αυτό τιτλοφορείται «Επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα». Κατά την παράγρ. 1 του άρθρου αυτού, η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν, *inter alia*, την υγεία απαγορεύεται. Ωστόσο, η απαγόρευση αυτή δεν ισχύει όταν η επεξεργασία είναι απαραίτητη για σκοπούς επιστημονικής έρευνας, όπως εν προκειμένω (άρθρο 9, παράγρ. 2, εδάφιο του Κανονισμού). Επομένως, κι από αυτή την άποψη η σύνταξη και η χρήση του ερωτηματολογίου εμπίπτουν στις ουσιαστικές διατάξεις του ΓΚΠΔ.

6. Παρά ταύτα, θεωρώ ότι ο Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2016/679 δεν εφαρμόζεται επί του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου, παρόλο που αυτό σκοπεί στην επεξεργασία πληροφοριών που αφορούν στην υγεία ανθρώπων μόνον για ερευνητικούς σκοπούς. Τούτο συμβαίνει επειδή το ερωτηματολόγιο καθιερώνει την ανωνυμία αυτών που θα το απαντήσουν. Δεν απαιτεί να δηλωθούν στοιχεία της ταυτότητας των προσώπων, ούτε το ονοματεπώνυμο, ούτε ο αριθμός του δελτίου αστυνομικής ταυτότητας ούτε οποιοδήποτε άλλο στοιχείο που θα επέτρεπε στον υπεύθυνο της επεξεργασίας και στον εκτελούντα την επεξεργασία να ταυτοποιήσουν τα πρόσωπα (βλ. το άρθρο 4, εδάφιο 2) του ΓΚΠΔ).
7. Ωστόσο, και πάλι, παρά την ανωνυμία την οποία καθιερώνει το ερωτηματολόγιο, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι οι απρόσωπες πληροφορίες που θα συλλεχθούν θα μπορούσαν να «μετατραπούν», ως μη όφειλαν, σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Το να μη συμβεί αυτό εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο θα επιδιωχθεί, από τους υπεύθυνους του προγράμματος, η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Αν το ερωτηματολόγιο απαντηθεί, ανώνυμα, σε δημόσιο χώρο από άτομα που ήταν εκεί, εκτιμώ ότι οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν δεν θα έχουν χαρακτήρα προσωπικών δεδομένων κατά την έννοια του άρθρου 4, εδάφιο 1 του ΓΚΠΔ. Αν, αντίθετα, η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου γίνει κατόπιν επισκέψεων στην κατοικία ή στον τόπο εργασίας των ερωτώμενων, τότε μπορεί να γνωστοποιηθεί η ταυτότητα των ανθρώπων αυτών (το ονοματεπώνυμό τους, επί παραδείγματι) και, έτσι, οι απλές πληροφορίες για την κατάσταση της υγείας τους να καταστούν, κατά κυριολεξία, δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα. Στη δεύτερη αυτή περίπτωση, αν ένα υποκείμενο προσωπικών δεδομένων που συμπλήρωσε το ερωτηματολόγιο αντιληφθεί, μεταγενέστερα, ότι η ανωνυμία των πληροφοριών έχει καταστρατηγηθεί, θα μπορεί να διαμαρτυρηθεί ενώπιον δικαστηρίου ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή ο εκτελών την επεξεργασία παραβίασαν τον ΓΚΠΔ. Δηλαδή, ότι δεν ζήτησαν τη συγκατάθεση του ερωτηθέντος για την επεξεργασία των δεδομένων που τον αφορούν. Πράγματι, σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγρ. 1, εδάφιο α) του ΓΚΠΔ (“Νομιμότητα της επεξεργασίας”), η επεξεργασία είναι σύμφωνη μόνο εάν και εφόσον το υποκείμενο των δεδομένων έχει συναινέσει στην επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα του για έναν ή περισσότερους συγκεκριμένους σκοπούς.

8. Το άρθρο 11 του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 2016/679 (“Επεξεργασία η οποία δεν απαιτεί εξακρίβωση ταυτότητας”) αφορά περιπτώσεις κατά τις οποίες συλλέγονται πληροφορίες για την προσωπική κατάσταση προσώπων για σκοπούς που δεν απαιτούν την εξακρίβωση της ταυτότητας του υποκειμένου των δεδομένων. Σύμφωνα με μια έγκυρη ερμηνεία του Κανονισμού (Handbook on European data protection law, 2018, σελ. 115 επ.), τέτοια είναι η περίπτωση του σκοπού της διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας. Ωστόσο, η παράγρ. 2 του άρθρου 11 του Κανονισμού ορίζει ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων μπορεί (αυτόκλητα) να αποδείξει ότι δεν είναι σε θέση να εξακριβώσει την ταυτότητα του υποκειμένου των δεδομένων, αλλά και να ενημερώσει σχετικά το υποκείμενο των δεδομένων, εάν είναι δυνατόν.
9. Λαμβάνοντας υπόψη :
- (α) ότι ο Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 2016/679 δεν εφαρμόζεται επί του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου λόγω της ανωνυμίας των ερωτώμενων την οποία εγγυάται και η οποία αποκλείει, *prima facie*, την ταυτοποίηση των ερωτώμενων και
- (β) ότι οι υπεύθυνοι του ερευνητικού προγράμματος θα προχωρήσουν, ούτως ή άλλως, σε επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων που θα συλλεχθούν, για ερευνητικούς σκοπούς,
- η γνώμη μου είναι ότι ο/η υπεύθυνος/η του ερευνητικού προγράμματος, υπό την ιδιότητά του/της ως υπεύθυνος/η για την επεξεργασία των δεδομένων, πρέπει να προβεί σε δήλωση σύμφωνα με το άρθρο 11, παράγρ. 2 του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 2016/679. Η δήλωση αυτή πρέπει ενσωματωθεί στο ερωτηματολόγιο κατά τρόπο εμφανή, ώστε να μπορεί να την αναγνώσει ο ερωτώμενος, στον οποίο αυτή απευθύνεται. Η διατύπωση της δήλωσης μπορεί να είναι η ακόλουθη :

Ανάληψη δέσμευσης

Σύμφωνα με το άρθρο 11 παράγραφος 2 του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (ΕΕ) 2016/679, ο/η υπεύθυνος/η του ερευνητικού προγράμματος, ως υπεύθυνος/η της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων, δηλώνει ότι μπορεί να αποδείξει ότι δεν είναι σε θέση να εξακριβώσει την ταυτότητα του υποκειμένου των δεδομένων που αναγράφονται στο παρόν ερωτηματολόγιο.

Πηγές :

- Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (ΕΕ) 2016/679
- Συνθήκη της Λισαβόνας, 2009
- Handbook on European data protection law, Edited: European Union Agency for Fundamental Rights & Council of Europe, 2018 edition, Vienna, Strasbourg

Θεσσαλονίκη, 12 Νοεμβρίου 2018